

22. Central State Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine, fund 2209, description 1, file 9 (in Rus.).
23. Central State Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine, fund 2209, description 1, file 9 (in Ukr.).
24. Central State Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine, fund 2209, description 1, file 9 (in Ukr.).
25. Central State Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine, fund 2209, description 1, file 9 (in Ukr.).
26. Sorokin, P. (2008). Sociology of the revolution. Moscow: Astrel (in Rus.).
27. Central State Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine, fund 2209, description 1, file 9 (in Rus.).
28. Central State Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine, fund 2209, description 1, file 9 (in Ukr.).

УДК 620.9:621.31](447.7)»1945/1950»

Назарчук О. М.*,

кандидат історичних наук, доцент,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»,
Київ, Україна. anazarchuk@ukr.net»

Сацький П. В.*,

кандидат історичних наук, доцент,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»,
Київ, Україна. pavangard@i.ua

ФОРМУВАННЯ ЄДИНОГО ГОСПОДАРСЬКОГО КОМПЛЕКСУ ПІВДЕННИХ РАЙОНІВ УКРАЇНИ І КРИМСЬКОГО ПІОСТРОВА В КОНТЕКСТІ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ УРСР ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Анотація. Проблема спільної історії соціально-економічного розвитку України і Криму нині набуває особливої актуальності зважаючи на політичну ситуацію. Проте, тривалий період господарської взаємодії й реалізації економічних та соціальних програм, котрі географічно охоплювали території ряду областей Української РСР і Кримської області протягом десятиліть потребує ґрунтовного дослідження й аналізу. Крим набув доволі потужного економічного розвитку завдяки реалізації програм розбудови сільського господарства, енергетики, рекреаційного комплексу та інших галузей. При цьому, Кримський півострів був частиною масштабних проєктів, базою для реалізації яких була територія України. Однією із ключових програм розвитку економіки після завершення Другої світової війни для Криму була розбудова енергетичного комплексу Української РСР й формування Південного енер-

* «Nazarchuk O. M., Ph.D. in History, Associate professor, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv. Ukraine. anazarchuk@ukr.net»

* Satskyi P. V., Ph.D. in History, Associate professor, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv. Ukraine. pavangard@i.ua FORMATION OF THE UNIFORM ECONOMIC COMPLEX OF THE SOUTHERN DISTRICT OF UKRAINE AND CRIMEA IN THE CONTEXT OF THE ENERGY STRATEGY OF THE URSR AFTER THE SECOND WORLD WAR

гетичного району, який мав охопити і Кримський півострів. Ця проблематика розглядалась, здебільшого дослідниками у радянський період і з ідеологічних позицій, метою досліджень було продемонструвати успіхи радянської влади на шляху до побудови соціалізму. Проте, із відмовою від ідеологічних парадигм в історичній та економічній науках після здобуття Україною незалежності інтерес до вивчення проблематики реалізації масштабних проектів в УРСР було втрачено. Причиною, у більшості, стали масштабні структурні зміни в економічній стратегії розвитку як України в цілому так і її регіонів. Тому дослідження реалізації енергетичної стратегії в УРСР після Другої світової війни, яка мала результатом формування єдиного господарського комплексу на основі південних районів України і Криму, набуває особливої актуальності. Метою статті є аналіз ролі й перспектив південних районів УРСР і Кримського півострова у енергетичній стратегії радянського керівництва у роки першої п'ятирічки після завершення Другої світової війни. Розробку проблеми в статті здійснено на основі архівних матеріалів. Встановлено закономірності у реалізації енергетичної стратегії в УРСР та особливості її реалізації в південних областях України, що закладали підвалини енергетичної, а, відповідно, й соціально-економічної інтеграції Криму із УРСР.

Ключові слова: південні області Української РСР, Крим, Південний енергетичний район, потужності електростанцій, високовольтні лінії електропередачі.

Abstract. The issue of common history of social and economic development of Ukraine and Crimea is becoming more relevant due to the political situation. The long period of economic interaction and implementation of economic and social programmes, which geographically covered the territories of a number of regions of Ukrainian SSR and Crimea Region over decades, requires a thorough investigation and analysis. The comparatively rapid economic development of the Crimea became possible due to the implementation of a number of programmes on the development of agriculture, energy sector, recreational sector and other industries. At the same time, the Crimean peninsula was a part of the large-scale projects realized on the territory of Ukraine. One of the key economic development programmes for the Crimea after the Second World War was the development of energy complex of Ukrainian SSR and establishing the Southern energy region which was to include the Crimean peninsula. The study of these programmes was conducted primarily in the soviet times and, for the ideological reasons, the aim of such studies was to demonstrate the success of the Soviet authorities on the way to building socialism. However, after Ukraine became independent and the ideological paradigm in historical and economical sciences was rejected, the interest in studying the realization of large-scale projects in the Ukrainian SSR was lost. The reason for this was the significant structural changes in the economic development strategy of Ukraine and its regions. Thus, the realization of the energy strategy in the Ukrainian SSR after the Second World War, which resulted in creating a single economic complex on the territory of the southern regions of Ukraine and the Crimea, needs to be studied. The aim of this article is to analyze the role and prospects of the southern regions of the USSR and the Crimea Peninsula in the energy strategy of Soviet authorities in the 1st five-year plan after the Second World War with the help of the archive materials. The regularities in the realization of the energy strategy of the Ukrainian SSR and the peculiarities of its implementation in the southern regions of Ukraine, which laid the foundation of further energetic and, correspondingly, social and economic integration of the Crimea into the Ukrainian SSR are defined.

Key words: southern regions of the Ukrainian SSR, Crimea, Southern energy district, power stations, high-voltage transmission lines.

Постановка проблеми. У статті досліджується енергетична стратегія, яка реалізувалась на території Української РСР в першу п'ятирічку після Другої світової війни. Основну увагу зосереджено на розбудові енергетичного комплексу й системи енергозабезпечення південних областей України. Метою дослідження є аналіз ролі й перспектив південних районів УРСР і Кримського півострова у енергетичній стратегії радянського керівництва у роки першої п'ятирічки після завершення Другої світової війни. Дослідження здійснено на основі документів органів влади СРСР і Української РСР, а також ЦК КП(б)У (правлячої у цей період партії, в апараті якої приймалися більшість рішень господарського характеру). Розглянуто процес розбудови енергетичних систем які складали основу забезпечення енергоресурсами індустріальних регіонів України —

Донбасенерго і Дніпроенерго. Особлива увага надається програмі взаємної інтеграції основних енергосистем України шляхом їх з'єднання, а також стратегії будівництва ліній електропередачі для забезпечення електроенергією південних областей УРС (Миколаївської, Одеської й Херсонської) й електрифікації сільського господарства. Розглянуто значення програми електрифікації сільського господарства південних областей України як передумови розвитку сільського господарства, відзначено перспективу їх розвитку у ключі базового регіону в якому планувалося культивувати стратегічно важливі культури. Відзначено, що розвиток системи ліній електропередачі витіснив на допоміжну роль розвиток сільських електростанцій, вітрових електростанцій та гідроенергетики малих річок. Проте. Політика щодо об'єднання енергетичних систем на території України і розбудови ліній електропередач заклала підвалини для формування Південного енергетичного району, який закладав передумови формування єдиного господарського комплексу на основі південних областей УРСР і Криму (до 1954 р. область РРФСР). Окремо розглянуто значення будівництва Каховської гідроелектростанції у формуванні Південного енергорайону, а також програми будівництва Південно-Українського і Північно-Кримського каналів у процесі формування єдиного господарського комплексу на основі південних районів УРСР і Криму.

Після завершення Другої світової війни політика відбудови промисловості й сільського господарства в УРСР мала особливий політичний підтекст. Метою радянського керівництва було досягнення ряду стратегічних цілей, серед яких — забезпечити надійний соціально-економічний розвиток прикордонних із антагоністичним радянській системі капіталістичним світом регіонів, водночас, інтегрувавши у радянську систему території які було приєднано до СРСР у ході й після Другої світової війни. Перспективи ж соціально-економічного розвитку України у післявоєнний період розглядалися через призму експлуатації ресурсної бази республіки. У першу чергу для керівництва СРСР вагоме значення мав розвиток сільського господарства заради забезпечення необхідної для набуття економічних інструментів впливу на європейську політику ресурсів, у першу чергу продовольчих. Для забезпечення процесів відродження сільського господарства, відбудови й розвитку промисловості ключове значення мав розвиток паливно-енергетичного комплексу. Власне, нарощування валових показників розвитку сільського господарства і енергетики визначало регіональні підходи у здійсненні політики відбудови господарства. У розвитку енергетики вирішальне значення мав Донбас завдяки його вугільній базі, на основі якої відбувається будівництво теплових електростанцій і розбудова промисловості й транспортної логістики в цьому регіоні. У процесі відбудови енергетичної бази і розміщення промисловості, було взято до уваги такий фактор як вигідність й доцільність в радянській соціально-економічній системі пізньосталінського періоду вкладатися у розбудову високовольтних ліній електропередачі заради економії на розвитку транспортної інфраструктури й будівництві електростанцій місцевого значення. Із цією метою у 1947 р. відбулося приєднання енергосистеми Дніпроенерго до Донбасенерго [1, арк. 82]. Основна увага у перші повоєнні роки в процесі розбудови мережі залізниць на території УРСР надавалась саме Донбасу із-за значно вищих темпів розвитку паливної бази й промисловості в цьому регіоні [2, арк. 2]. Фактично, розвиток енергетики визначав основні регіональні

промислово-виробничі вузли, на основі яких відбувався соціально-економічного розвитку УРСР. Тому аналіз розвитку енергетичної бази у регіональному контексті, а також аналізу перспектив регіонального розвитку в УРСР дає змогу виявити характер і основні тенденції соціально-економічного розвитку республіки.

Водночас, слід зауважити, що у післявоєнний період в УРСР було ряд регіонів забезпечити темпи соціально-економічного розвитку яких на рівні Донбасу, Подніпров'я й інших крупних індустріальних центрів республіки не було змоги. У цьому контексті слід звернути увагу й на окремі регіони РРФСР, особливе місце серед яких посідала Кримська область. Перспектива розвитку цього регіону в складі РРФСР у повоєнний період була доволі не визначеною із-за нестачі людських й енергетичних ресурсів на його території. Фактично, основу економіки області становило сільське господарство, яке не мало надійної ресурсної бази (у першу чергу трудових ресурсів), риболовство й індустрія відпочинку й рекреації, галузі які перебували у цілковитій залежності від підприємств та відомств інших регіонів й республік СРСР. За умов тотальних руйнувань бази соціально-економічного розвитку в європейській частині СРСР після Другої світової війни першочергова увага надавалась відбудові регіонів із більшим забезпеченням природними і трудовими ресурсами, а також можливостями надання необхідних енергетичних ресурсів для розвитку.

Аналіз попередніх публікацій. Проблему вибору стратегії розвитку енергетики в УРСР досліджували ряд державних діячів й економістів у радянський період [3; 4]. Дослідники радянського періоду приділяли увагу в першу чергу висвітленню проблематики організації процесу відбудови, мобілізації матеріальних і трудових ресурсів (часто управлінська складова процесу подавалась як «керівна роль правлячої партії» [5, с. 147–148]), а також результатів відбудови [6, с. 497–500]. В період незалежності України відбувається переоцінка значення відбудови господарства після завершення Другої світової війни й увага, здебільшого, приділялась дослідниками соціальним аспектам процесу. Нині набуває актуальності дослідження процесів формування економічних районів, промислових вузлів та інших факторів соціально-економічної інтеграції регіонів нинішньої України, особливо Криму із південними районами УРСР. Проте, поза увагою залишилась проблема ролі й місця у виборі стратегії перспектив господарського освоєння стратегічно важливих для СРСР регіонів, але які не мали надійної ресурсної бази. До таких регіонів належали окремі південні райони УРСР і Кримська область (до 1954 р. в складі РРФСР), посушливий клімат яких стояв на заваді розвитку сільського господарства та інших суміжних галузей [7, арк. 38].

Метою роботи є аналіз ролі й перспектив південних районів УРСР і Кримського півострова у енергетичній стратегії радянського керівництва у роки першої п'ятирічки після завершення Другої світової війни.

Основні результати дослідження. На 1 січня 1947 р. за даними довідки про енергозабезпечення народного господарства УРСР у 1947 р. відновлена потужність електростанцій в Україні складала 1378 тис. квт., що становило 51,2 % довоєнного рівня. Протягом 1946 р., першого року четвертої п'ятирічки (першої повоєнної), було введено у дію нових потужностей на електростанціях у 308,5 тис. квт. і вироблено енергії 4850 млн. квт., що становило 40,2 % довоєн-

ного обсягу річного виробництва. У першому кварталі 1947 р. на електростанціях УРСР було введено потужностей у 173 тис. квт. Серед них було пущено на ДніпроГЕС перший гідроагрегат потужністю 72 тис. квт. Таким чином, на 1 квітня 1947 р. відновлена потужність електростанцій України становила 1551,5 тис. квт., що складало 58,4 % довоєнного рівня [8, арк. 434]. У довідці також відзначено, що темпи відновлення енергетичних потужностей не забезпечують необхідні для темпів зростання виробництва обсяги енергетичних ресурсів. При цьому, як вказано у довідці, план введення енергетичних потужностей у 1946 р. виконано лише на 54,5 % із них по електростанціях Міністерства електростанцій СРСР на 56,7 %, електростанціях промислових підприємств на 29,7 % і по комунальних електростанцій на 62 % [8, арк. 435]. Отже, слід звернути увагу на відставання у введенні в експлуатацію потужностей, у першу чергу, по промисловим підприємствам. Причини такого відставання могли полягати у тому, що ці підприємства не забезпечувалися необхідними матеріалами першочергово, як електростанції котрі перебували у підпорядкуванні Міністерства електростанцій СРСР. Також очевидним було значне відставання від комунальних електростанцій енергогенеруючих підприємств Міністерства електростанцій СРСР.

Серед енергогенеруючих підприємств Міністерства електростанцій СРСР помічалась регіональна диспропорція у введенні потужностей в експлуатацію. Так, першочерговим вважалося завдання із нарощування енергетичних потужностей Донбасу і тому найбільш активно відбувалося відновлення потужностей системи Донбасенерго. Оскільки зростання обсягів енерговиробництва Донбасенерго було обумовлено зростанням промислового виробництва в Донбасі, то сільське господарство цього індустріалізованого регіону суттєво рівень споживання електроенергії не збільшувало. Більш динамічним було зростання споживання електроенергії за рахунок електрифікації сільського господарства у традиційно аграрних регіонах УРСР, а також у Подніпров'ї. Саме у цьому регіоні найбільш оптимальним способом для електрифікації сільського господарства було підключення колгоспів й радгоспів до високовольтних ліній електропередач. У цьому регіоні відбувалося нарощування потужностей енергетичного виробництва об'єднанням Дніпроенерго. Зростання потужностей і, відповідно, виробництва електроенергії Дніпроенерго не мало таких темпів як Донбасенерго. Так, на 1 травня 1947 р. потужність електростанцій Донбасенерго складала 723 тис. квт., що складало 82,3 % довоєнного рівня [8, арк. 438]. Потужність електростанцій Дніпроенерго на 1 травня 1947 р. складала 210 тис. квт., що становило лише 22,7 % від довоєнної. Тобто, різниця від потужності Донбасенерго була дуже значною, а на кінець 1947 р. було заплановано збільшення потужності електростанцій Дніпроенерго до 432 тис. квт., що мало скласти 46,7 % від довоєнного рівня [8, арк. 439].

Серед виробничих потужностей, які було заплановано підключити до енергоспоживання, у перші повоєнні роки визначено сільськогосподарські підприємства в рамках програми електрифікації сільського господарства. Обсяги виконання планів сільської електрифікації перебували у залежності від реалізації програми відновлення енергетичних потужностей в Україні оскільки відбувалося активне під'єднання колгоспів й радгоспів до високовольтних ліній електропередач. Так, у Запорізькій області протягом десяти місяців 1947 р. в рам-

ках реалізації програми електрифікації сільського господарства було збудовано ліній електропередачі протяжністю 188 км., щоправда, річним планом було передбачено будівництво 727 км. [9, арк. 586]. Таким спосіб електрифікації сільського господарства вважався найбільш оптимальним і, за можливості, саме таким чином і відбувалась електрифікація, що збільшувало навантаження на мережу високовольтних електропередач і систему в цілому й ставило питання про збільшення її потужності за рахунок збільшення потужностей на електростанціях Міністерства електростанцій СРСР. Таким чином, закладалися передумови для відмови в рамках програми електрифікації сільського господарства від розширення можливостей використання енергії малих річок, вітру [1, арк. 84] тощо, хоча програма електрифікації сільського господарства передбачала розширення використання саме відновлюваних видів енергії й із залученням місцевих ресурсів. Отже, керівництво УРСР, прагнучи виконувати плани по електрифікації сільського господарства, часто відмовлялося від максимального використання місцевих ресурсів й намагалося у більш простий спосіб реалізувати цю програму. Відповідно, складалися умови для більшого розширення енергомережі й збільшення її потужності відповідно до зростаючого обсягу енергоспоживання.

Як показують дані щодо залучення працездатного населення у 1947 р. до роботи в колгоспах і Машинно-тракторних станціях, найбільш гармонійним між розвитком промисловості й сільського господарства баланс був у Дніпропетровській області по території УРСР. Так, на 1 січня 1947 р. по Дніпропетровській області некомплект робочої сили на промислових підприємствах складав 10906 чоловік, а чисельність колгоспників, яких планувалося використати в промисловості 50,2 тис. чоловік. При цьому, чоловічого працездатного населення в цій області було 71,8 тис. чоловік, а зайнято у роботі колгоспів та МТС всього 76,4 тис., при загальній чисельності працездатного населення в області 299,8 тис. чоловік [10, арк. 138]. Ця область була найбільшим споживачем електроенергії, яка вироблялась в системі Дніпроенерго. Другою областю за обсягами енергоспоживання в системі Дніпроенерго була Запорізька, також доволі індустріалізована, щоправда, із менш розвинутим сільським господарством. Цей енергетичний район було об'єднано річкою Дніпро, котра й закладала кліматичні, а також гідрологічні передумови для розвитку сільського господарства, які активно використовувалися із розвитком системи зрошування завдяки залученню водних ресурсів Дніпра.

Проте, ситуація із енергозабезпеченням південних районів УРСР була не простою. Так, як відзначено у довідці, потужність Одеського енергокомбіната на 1 травня 1947 р. складала 25 тис. квт., що складало 59 % довоєнного рівня. У той же час потреба міста на кінець 1947 р. мала складати 50 тис. квт., а потужність електростанцій до кінця року планувалося збільшити до 35 тис. квт. [8, арк. 442]. Таким чином, ситуація із енергозабезпеченням Одеси складалась критично. У Миколаєві ситуація із енергетичними потужностями була дещо кращою ніж у Одесі. Так, на 1 травня 1947 р. відновлені потужності електростанцій складали 10 тис. квт., що становило 27 % довоєнної потужності, а також було введено в дію заводські електростанції потужністю в 3 тис. квт.

На кінець 1947 р. планувалося збільшення споживання електроенергії по місту Миколаєву до потужності у 20 тис. квт. при прогнозованій на кінець року

потужності електростанцій у 38 тис. квт. Тобто, у Миколаєві був резерв енергетичних потужностей, який відкривав перспективи для нарощування виробництва в промисловості [8, арк. 443]. За висновками авторів довідки, це не вирішувало питання енергоспоживання міста із-за надмірної концентрації енергетичних потужностей в результаті пуску в дію агрегату в 25 тис. квт., при цьому, відзначено, що його зупинка обмежуватиме обсяги можливого споживання електроенергії на 50 %. На цей випадок було запропоновано прокладення високовольтної лінії електропередач Кривий Ріг-Миколаїв. Таким чином, потужні електростанції мали розглядатися також у ролі своєрідного гаранта безперебійного енергозабезпечення. Щодо Миколаєва, слід відзначити будівництво у місті в цей період суднобудівних підприємств, у тому числі Міністерством будівництва військових і військово-морських підприємств. Фактично, у Миколаєві на 1947 р. було заплановано сконцентрувати більшість суднобудівних потужностей басейну Чорного і Азовського морів. Іншими, менш потужними центрами суднобудування і судноремонту у Чорному й Азовському морях були Маріуполь і Керч. Проте, їхні потужності у цей період оцінювалися як дуже вузькі й не достатні для забезпечення потреб у суднах, які стрімко зростали у Чорному й Азовському морях із відбудовою промисловості й зростаючими обсягами перевезень [11, арк. 231–232]. Тому зростання енергетичних потреб Миколаєва й високий ступінь ризику від неналежної готовності до їх повного задоволення обумовлювали формування єдиного потужного енергетичного району із включенням до нього як енергетичної потуги Дніпроенерго, так і південних міст — Миколаєва, Одеси, Херсона. По Херсонській області ситуація із забезпеченням потреб міста енергетичними потужностями була доволі стабільною. Так, на 1 травня 1947 р. було відновлено 15 електростанцій потужністю 3984 квт. На 1947 р. прогнозована потужність споживання електроенергії була 9300 квт. і заплановано введення в експлуатацію у 1947 р. турбіни потужністю 5400 квт. й двох котлів на Херсонській комунальній електростанції, а також ТЕЦ консервного заводу потужністю 1350 квт. Загальна потужність введених у дію ресурсів із виробництва електроенергії на кінець 1947 р. була запланованою у 9750 квт. і мала у повному обсязі забезпечити потреби міста. Отже, по Херсону ситуація була доволі стабільною із введенням у дію енергетичних потужностей у зв'язку з відсутністю в місті потужної промислової бази на відміну від Одеси і Миколаєва.

Фактично, найбільшу енергетичну потужність споживання в Херсоні мало підприємство по переробці сільськогосподарської продукції. При цьому, слід відзначити, що у період після війни аграрна база Херсонської області була також слабко розвиненою із-за кліматичних особливостей регіону. Проте, інтерес до Херсонської області, як свідчать плани створення потужної зрошувальної системи в південних районах УРСР, котрі почали розроблятися у 1947 р., у радянського керівництва був значним із-за клімату з великою кількістю теплих днів протягом року. Це відкривало можливості освоєння в області ряду важливих у цей період культур, в першу чергу, для розвитку овочівництва, виноградарства, вирощування тютюну, рису. Поступово освоювалося культивування бавовника. Інтерес до аграрного розвитку південних посушливих районів УРСР був перш за все у союзного керівництва й обумовлювався тим, що СРСР у повоєнний період вступав у стратегічну гонку із країнами Заходу, а тому мав на

меті максимально експлуатувати свої природні та інші матеріальні ресурси заради здобуття переваги над країнами із якими вступав у протиборство. Відповідно, південні області УРСР розглядалися як такі, в аграрні можливості яких варто було експлуатувати для культивування конкурентних на світовому ринку аграрних культур. Світовим лідером із виробництва й експорту бавовни були США і для СРСР важливе значення мало здобуття конкурентних переваг над своїм глобальним ідеологічним противником. Також культивування бавовника давало радянській військовій промисловості стратегічну сировину. Тому розвиток електроенергетики в Херсонській області мав закласти підвалини для повномасштабного освоєння цієї області, у першу чергу аграрного. Паралельна реалізація по Херсонській області двох глобальних програм — розвитку сільськогосподарства і розбудови енергетичних потужностей південного регіону УРСР заклали передумови створення і початку реалізації від 1950 р. глобального проекту по будівництву Каховської ГЕС і Південно-Українського і Північно-Кримського каналів.

Проте, на 1947 р. щодо Херсонської області іще не було планів розвитку мережі високовольтних ліній електропередачі, як це планувалося щодо Миколаєва. Це було обумовлено відсутністю потужної індустрії в області. Проте, кліматичні характеристики Херсонської області й наявність водної артерії Дніпра заклали підвалини створення у цій області потужного енергетичного центру, якими було обумовлено формування Південного енергорайону.

В протоколі засідання бюро Херсонського обкому КП(б)У від 26 грудня 1946 р. було заплановано протягом 1947 р. ввести в експлуатацію по області 14 теплових електростанцій загальною потужністю 350 квт. [12, арк. 7] Економічну доцільність будівництва теплових електростанцій в Херсонській, Одеській та Миколаївській областях було поставлено під сумнів М. Хрущовим. Свої міркування із цього приводу він виклав у доповідній записці на ім'я Й. Сталіна, котру було передано по ВЧ (лінія спеціального урядового зв'язку). Передача записки по ВЧ свідчила, що дане питання вважалося М. Хрущовим невідкладним і, вочевидь, від результатів його розгляду залежали плани соціально-економічного розвитку не лише вказаних міст — Херсона, Миколаєва і Одеси, а й в цілому УРСР.

Доповідну записку М. Хрущова, яку було передано по ВЧ (лінії спеціального урядового зв'язку) 31 грудня 1947 р., очевидно, було складено на основі аналізу даних по розвитку енергетики в УРСР протягом цього року. В ній було відзначено, що забезпечення електроенергією міст Херсона, Миколаєва і Одеси здійснюється місцевими тепловими електростанціями на базі вугілля із Донбасу, яке в ці області доставлялося залізницею. Таким чином, перевезенням вугілля в ці області було перевантажено залізничний транспорт і поставала актуальна потреба будівництва місцевих теплових електростанцій. М. Хрущов у своїй доповідній висловлював думку, що слід нарощувати потужності виробництва електроенергії на Донбасі, де теплові електростанції мали виробляти електроенергію на базі місцевого вугілля. Оскільки регіональна електромережа Дніпроенерго була під'єднаною до Донбасенерго, то М. Хрущов запропонував підключити міста Миколаїв, Херсон й Одесу до мережі Дніпроенерго шляхом прокладення ліній високовольтної електропередачі протяжністю 335 км. від Кривого Рогу через Миколаїв до Херсона й Одеси [13,

арк. 565]. У доповідній М. Хрущов згадав про перспективу будівництва в районі Херсона на Дніпрі гідроелектростанції потужністю до 250 тис. квт., відповідно, будівництво ліній високовольтної електропередачі до південних міст УРСР мало дати змогу передавати в мережу Дніпроенерго надлишки дешевої електроенергії від планованої гідроелектростанції. Планована ГЕС в районі Херсона, яку було зазначено М. Хрущовим, вочевидь, мала на увазі майбутня Каховська ГЕС. Дана пропозиція М. Хрущова була втілена в життя завдяки проекту будівництва Каховської ГЕС і Південно-Українського й Північно-Кримського каналів та зрошування південних районів України і північних районів Криму. У своїй доповідній М. Хрущов також відзначав, що будівництво цієї лінії високовольтної електропередачі матиме позитивне значення для реалізації програми зрошування південних районів УРСР.

Фактично, будівництво місцевих електростанцій в південних районах УРСР заклало підвалини формування автономних енергорайонів, проте, вони би перебували у залежності від вугілля із Донбасу. За пропозицією М. Хрущова, ці регіони мали стати частиною великого енергорайону завдяки потужній мережі ліній високовольтної електропередачі із перспективою її розширення. Тому, фактично, програма створення Південного енергорайону, яка реалізувалась із початком проекту будівництва Каховської ГЕС, заклала підвалини розширення цього району із включенням Криму [14, арк. 3]. Фактично, за розрахунками М. Хрущова, втрати в мережі ліній високовольтної електропередачі були значно менш затратними ніж перевезення вугілля залізницею. Рентабельність розвитку Південного енергорайону значно зросла на 1948 р. після того як було розвідано поклади бурого вугілля, придатного для використання в системі Дніпроенерго.

Висновки. Отже, у процесі відбудови господарства УРСР після Другої світової війни ключове значення мало відновлення енергогенеруючих потужностей. Найбільш сприятливі умови для швидкого відновлення енергетики були в цей час у регіоні Донбасу завдяки наявності вугільної промисловості й у Подніпров'ї завдяки потенціалу Дніпра, який була змога використовувати для розвитку гідроенергетики. Значно складнішою була ситуація із відновленням енергогенеруючих потужностей у інших індустріальних регіонах УРСР, особливо в Одесі. В цих регіонах слід було цілковито покладатися на будівництво теплових електростанцій які мали забезпечуватися вугіллям із Донбасу. Водночас, індустріальний розвиток лише регіонів із найбільш потужною ресурсною базою не відповідав політичним установкам правлячої ВКП(б) і радянського Уряду. Тому М. Хрущовим, який в цей час перебував на посаді Голови Ради Міністрів УРСР, було запропоновано програму розвитку мережі високовольтних ліній електропередачі у напрямку південних районів УРСР. Для генерування такої пропозиції в УРСР склалися умови враховуючи активний розвиток високовольтних ліній електропередачі у перші роки після завершення Другої світової війни, а також в завдяки з'єднанню потужностей Донбасенерго і Дніпроенерго. Реалізація такої програми на його думку мала забезпечити успішне освоєння потенціалу цього регіону. Основні положення пропозиції М. Хрущова Й. Сталіну щодо розвитку ліній електропередачі в південному напрямку почали реалізовуватися із початком будівництва Каховської ГЕС і Південно-Українського та Північно-Кримсь-

кого каналів. Таким чином, втілення у життя цих положень пропозицій М. Хрущова заклало підвалини для створення передумов енергозабезпечення Кримської області за умови реалізації комплексної програми її соціально-економічного розвитку і, відповідно, більш тісною економічної інтеграції із Україною.

Подальший розвиток енергетичних потужностей УРСР в межах Південного енергетичного району потребує дослідження як фактор, котрий обумовлював становлення перспективних галузей в Криму. Відповідно, зважаючи на ускладнення й урізноманітнення факторів соціально-економічної інтеграції Кримського півострова із Україною, потребує більш комплексного дослідження політика керівництва УРСР у радянські часи, спрямована на забезпечення умов для розвитку перспективних для Криму галузей економіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Товарищу И. В. Сталину (від — П. С.) Председателя Совета Министров УССР Н. Хрущева и Секретаря ЦК КП(б)У Л. Кагановича. 25.VI.47г. // Центральный державный архив громадських об'єднань України (далі — ЦДАГО України), ф. 1, оп. 23, спр. 4023.
2. Секретарю Центрального Комитета Коммунистической партии (большевиков) Украины товарищу Л. М. Кагановичу Доклад о ходе выполнения годового плана капитальных работ по восстановлению железных дорог Украины 1.м Корпусом железнодорожных войск к 30-1 годовщине Великой Октябрьской Социалистической Революции (від) командира Корпуса генерал-лейтенанта технических войск Картенева, начальника политотдела гвардии полковника Пастухова. 1 ноября 1947 // ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 4747.
3. Градов Г. Л. Специализация и комплексное развитие южного экономического района СССР. — К.: Наукова думка, 1965. — 160 с.
4. Жимерин Д. Г. История электрификации СССР. — М.: Соцэкгиз, 1962. — 458 с.
5. Кудлай О. С. Робітничий клас Української РСР у боротьбі за відбудову і розвиток промисловості в післявоєнний період. — К.: Наукова думка, 1965. — С. 147–148.
6. Очерки развития народного хозяйства Украинской ССР / Под. ред. Нестеренко А. А., Романенко И. Н., Вирных Д. Ф. — М.: Издательство Академии наук СССР, 1954. — С. 497–500.
7. Стенограммы докладов начальника «Укрводстроя» тов. Бочкина А. Е. и начальника «Днепростроя» тов. Андрианова С. Н. о строительстве Каховской гидроэлектростанции, Южно-Украинского и Северо-Крымского каналов // ЦДАГО України, ф. 1, оп. 24, спр. 236.
8. Секретарю ЦК КП(б)У товарищу Кагановичу Л. М. Об энергоснабжении народного хозяйства Украинской ССР в 1947 году. За підписом Д. Коротченка // ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 4023.
9. Секретарю ЦК КП(б)У Л. Кагановичу Докладная записка о ходе электрификации сельского хозяйства Запорожской области в 1947 году (від — П. С.) Секретаря обкома КП(б)У Л. Брежнева // ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 4697.

10. Справка о наличии трудоспособных в колхозах УССР и количестве колхозников, которые могут быть использованы на период 1-го квартала 1947 г. в промышленности // ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 4051.

11. Секретарю Центрального Комитета ВКП(б) Украины (від — П. С.) Начальника Азовского пароходства Сидорова. 17 октября 1947 г. // ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 4747.

12. Выписка из протокола «103/п. 78 Заседания бюро Херсонського обкома КП(б)У от 26 декабря 1946 г. «О мероприятиях по дальнейшему развитию сельской электрификации в области» // ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 4697.

13. Товарищу Сталину И. В. (від — П. С.) Н. Хрущева. 31.XII.47 г. передано по ВЧ // ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 4697.

14. Схема развития электрических сетей от Каховской ГЭС. 28 июня 1951 (для Зав. відділом будівництва і будматеріалів ЦК КП(б)У Мацуї П. А. — П. С.) // ЦДАГО України, ф. 1, оп. 24, спр. 1291.

REFERENCES

1. Central State Archives of Public Organizations of Ukraine, fund 1, description 23, file 4023 (in Rus.).
2. Central State Archives of Public Organizations of Ukraine, fund 1, description 23, file 4747 (in Rus.).
3. Gradov, G., (1965). Specialization and Integrated Development of the Southern Economic District of the USSR. Kyiv: Naukova Dumka (in Rus.).
4. Zhimerin, D. (1962). History of the Electrification of the USSR. Moscow: Sotsekgiz (in Rus/).
5. Kudlay, O. (1965). The working class of the Ukrainian SSR in the struggle for the reconstruction and development of industry in the postwar period. Kyiv: Naukova Dumka, 1965 (In Rus.).
6. Nesterenko, A. & Romanenko, I. & Vyrnyk, D. (Ed.). (1954). Essays on the development of the national economy of the Ukrainian SSR. Moscow: Publishing house of the USSR Academy of Sciences (in Rus.).
7. Central State Archives of Public Organizations of Ukraine, fund 1, description 23, file 236 (in Rus.).
8. Central State Archives of Public Organizations of Ukraine, fund 1, description 23, file 4023 (in Rus.).
9. Central State Archives of Public Organizations of Ukraine, fund 1, description 23, file 4697 (in Rus.).
10. Central State Archives of Public Organizations of Ukraine, fund 1, description 23, file 4051 (in Rus.).
11. Central State Archives of Public Organizations of Ukraine, fund 1, description 23, file 4747 (in Rus.).
12. Central State Archives of Public Organizations of Ukraine, fund 1, description 23, file 4697 (in Rus.).
13. Central State Archives of Public Organizations of Ukraine, fund 1, description 23, file 4697 (in Rus.).
14. Central State Archives of Public Organizations of Ukraine, fund 1, description 23, file 1291 (in Rus.).